

Aanbevelingen uit studies en wetenschappelijke literatuur

(uit een eerder evaluatierapport: 8 jaar Streekplatform Meetjesland 1996-2003)

In deze tekst gaan we in op wetenschappelijk onderzoek of literatuur m.b.t. streekontwikkeling en territoriaal beleid.

Niet zonder enig gevaar, want voor elke thesis bestaan in de literatuur wel twee antithesissen.

Bedoeling is recente wetenschappelijke bevindingen of inzichten te verwerken in de evaluatie en de toekomstige werking en positionering van het Streekplatform Meetjesland. We hebben dit hoofdstuk zo praktisch mogelijk willen houden en de inzichten verwerkt in praktische aanbevelingen voor de toekomst van het Streekplatform.

Vanzelfsprekend heeft deze bloemlezing niet de pretentie een representatief beeld te geven van de huidige literatuur rond streekontwikkeling.

1.1. MIST VLAANDEREN EEN OPPORTUNITEIT?

Op een topconferentie van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) te Martigny op 25-26 juni 2003, werd ten aanzien van de lidstaten het belang onderstreept van een beleid gericht op een **verhoging van de competitiviteit van de regio's**.¹

De OESO formuleerde deze aanbeveling op basis van de vaststelling dat het ongebruikt potentieel van heel wat lidstaten vaak geconcentreerd is in een paar regio's.

Regionaal beleid moet precies gericht zijn op het mobiliseren van deze ongebruikte hulpbronnen. "De nationale economische groei en sociale cohesie veronderstellen een stijging van de competitiviteit van de regio's, in het bijzonder van die regio's met veel ongebruikt potentieel".

Regionaal beleid is de enige manier om ongelijkheden tussen regio's weg te werken. Dit kan niet bereikt worden door een snellere groei op nationaal niveau.

Bovendien moet een effectief regionaal beleid volgens de OESO gericht zijn op **welvaartscreatie** eerder dan in het verleden op welvaartsherverdeling.

"In sommige gevallen kunnen overheidssteun of subsidies worden verantwoord, maar in de meeste gevallen verstoren directe steun de competitie tussen regio's en dragen ze bij tot een cultuur van afhankelijkheid."

Elke regio moet volgens de OESO zijn eigen strategie formuleren op basis van de aanwezige troeven. Veelbelovende strategieën volgens de OESO zijn o.a.:

- De ontwikkeling van clusters die de productiviteit of kritische massa van regio's verhogen;
- Verbindingen maken tussen universiteiten en bedrijfsleven i.h.k.v. innovatiestimulering;
- Publiek-private partnerschappen en private investeringsinitiatieven zoals stadsvernieuingsprojecten;
- Gediversifieerde strategieën op het platteland en verbanden tussen stad en platteland.

Een groot deel van de OESO-nota is ook gewijd aan de bestuurlijke organisatie die nodig is voor een efficiënt territoriaal beleid.

Aanbeveling:

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) gaf op de conferentie van Martigny (2003) het belang aan voor lidstaten om een territoriaal beleid te

¹ Zie www.oecd.org voor de policy fact sheets en de conclusies van de conferentie.

voeren. Geen subsidiebeleid, maar een beleid dat de competitieve voordelen van regio's versterkt en bijdraagt in de nationaal economische groei.

De Vlaamse Regering is zich tot op heden onvoldoende bewust van de potenties van een effectief regionaal beleid. De OESO-aanbeveling verdient dan ook meer aandacht van de Vlaamse Regering.

1.2. EEN STERKERE ECONOMISCHE VALORISATIE VAN HET PLATTELANDSKARAKTER

In hun onderzoek naar de eigenheid en werking van de economie op het platteland formuleren CABUS en VANHAVERBEKE (2003) een realistische ontwikkeling op twee sporen.

Enerzijds vertrekkend vanuit een ruraal-urbaan partnerschap (meer synergie ontwikkelen met omringende stedelijke omgevingen), anderzijds op basis van (nieuwe) economische potenties voor het platteland:

Met die nieuwe economische potenties verwijzen zij zowel naar de inmiddels "klassiek" gehoorde functies voor het platteland, maar evenzeer naar nieuwe nicheactiviteiten.

Alwe sprekend over de inmiddels klassiek geformuleerde functies voor het platteland, hebben we het over landbouwverbreding, hoeverisme, ecotoerisme, ...

De ROO & THISSEN (1999) onderscheiden in dat verband:

- Recreatie en toerisme
- Verbrede landbouw activiteiten
- Nieuwe consumptiemarkten (kunst, educatie, ...), aansluitend bij lokale en culturele geschiedenis

Ook RAY (2001) gaat in zijn werk "Culturele Economies" sterk in op de potenties van het sociaal-cultureel kapitaal van plattelandsregio's.

Maar interessant is ook hoe CABUS en VANHAVERBEKE vanuit een drietal specifieke locatievoordelen van het platteland, andere nichemarkten opzoeken met potentie.

De locatievoordelen van het platteland zijn volgens hen:

- groene omgeving, open ruimte, toerisme, goede woon- en werkomstandigheden, (een bijzonder locatievoordeel t.a.v. kenniswerkers);
- afwezigheid van sociale spanningen. Dit heeft niet zozeer te maken met het landelijke aan zich, maar met de aanwezigheid van vooral KMO's, met veelal hardwerkende loyale werknemers;
- vlotte mobiliteit.

Vanuit deze troeven zien zij op het platteland opportuniteiten voor minstens twee belangrijke sectoren:

- *De kenniseconomie, in twee betekenissen:*
Enerzijds als leefomgeving voor kenniswerkers die veel belang hechten aan leefomgeving en kwaliteit; anderzijds als vestigingsplaats voor kennisbedrijven, tenminste als de afstand tot belangrijke hubs (zoals luchthaven) en belangrijke technologie- en kenniscentra niet te ver is.
- *Zakelijke dienstverlening en transport*
Zij wijzen op de ontwikkeling van Europese Distributie Platformen (EDC). De lokalisatie van EDC wordt in belangrijke mate bepaald door de afstand tot een wereldhaven (100-300 km).
Met haar ligging tussen Gent-Terneuzen en Zeebrugge heeft het Meetjesland wat dat betreft alvast goede kaarten.

Aanbeveling:

Het Meetjesland moet sterker inzetten op de economische valorisatie van haar plattelandskarakter. Specialiseren m.a.w. op basis van de troeven van 'het buitengebied'.

Dat betekent sterker investeren in de sectoren natuur, cultuur, recreatie en toerisme, evenals andere sectoren waar het platteland een specifiek locatievoordeel heeft (kenniseconomie, distributie, ...).

1.3. DOORWERKEN OP VOEDINGSCLUSTER

In onze gemondialiseerde economie, met vrij verkeer van goederen, kapitaal en technologie, is er de wereldverspreide opvatting dat locatie steeds minder belang heeft.

Michael E. Porter (Harvard Business School) stelt daar tegenover zijn clustertheorie die aantoont dat bepaalde vestigingsplaatsen - waar dichte economische netwerken bestaan binnen een bedrijfstak - wel degelijk leiden tot concurrentievoordeel.²

“De kansen op succes bij het opzetten van een topbeleggingsfonds zijn groter in Boston dan in vrijwel elke andere vestigingsplaats; hetzelfde geldt voor textiel- en verwante bedrijven in North en South Carolina, topbedrijven in de auto-industrie in Zuid-Duitsland, of schoenmodebedrijven in Italië.”

Porter noemt clusters de motoren en drijvende krachten achter vrijwel elke nationale, regionale en zelfs grootstedelijke economie. Clusters zijn geografische concentraties van onderling verbonden bedrijven binnen een bepaalde bedrijfstak, toeleveranciers, onderzoeksinstituten en firma's in verwante bedrijfstakken.

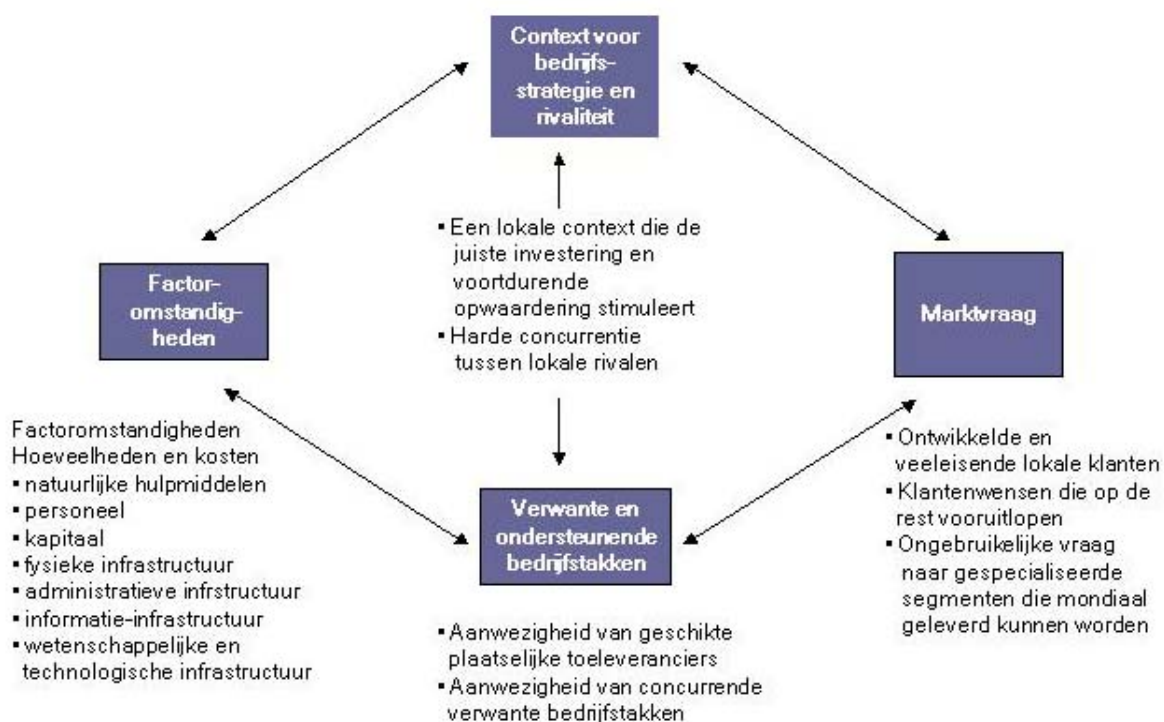
Porter gaat ervan uit dat de nabijheid van klanten, bedrijven, toeleveranciers, onderzoekscentra, ... leiden tot een groei van de productiviteit binnen de ondernemingen (snellere innovaties, betere arbeidskrachten, meer wedijver,...).

De aanwezigheid en het succes van clusters heeft te maken met volgende elementen (“de ruit van het nationale concurrentievoordeel”):

- De aanwezigheid (en het aanspreken) van factorvoordelen zoals geschoolde arbeidskrachten en kenniscentra;
- Vraagomstandigheden: ontwikkelde en veeleisende lokale consumenten helpen bedrijven om te anticiperen op nieuwe behoeften of normen;
- Gerelateerde en ondersteunende industrieën; geschikte toeleveranciers, concurrerende verwante bedrijfstakken;
- Duidelijke strategie, structuur en wedijver (nabije concurrentie verhoogt competitiviteit).

² PORTER M.E. (1990), The Competitive Advantage of Nations.

Figuur 1: Bronnen van concurrentievoordeel voor een lokatie (Porter)

Uit talloze onderzoeken blijkt dat clusters een decennium of meer vereisen om diepte te ontwikkelen en een echt concurrentievoordeel binnen te halen – een reden waarom overheidsinspanningen om clusters te creëren meestal mislukken.

Aanbeveling:

De clustertheorie van Porter is interessant als kader voor de evaluatie en verdere ontwikkeling van de voedingscluster in het Meetjesland.

In hoeverre bestaat reeds een voedingscluster in het Meetjesland, zoals Porter beschrijft? Een antwoord op deze vraag is minder vanzelfsprekend dan het lijkt en vraagt diepgaand onderzoek. Clusters zijn een andere manier om economische gegevens bijeen te brengen, met name op basis van materiaal- en kapitaalstromen, informatie- en kennisstromen, ...Om clusters in kaart brengen kan men niet terugvallen op de traditioneel gekende bedrijfstakken of dienstverlenende categorieën.

Het is wellicht zinvol met de bedrijven van Voeding Meetjesland en met gespecialiseerde instellingen als het IWT dieper in te zoemen op de theorie van Porter (en meer recent onderzoek in die lijn) en na te gaan in welke mate de vier succesfactoren (de factorenruit) zoals door hem beschreven, in het Meetjesland aanwezig zijn, worden aangesproken of ontwikkeld? Zie Figuur 1.

Zonder vooruit te willen lopen op een grondiger analyse, mag alleszins gesteld worden dat zowel de bedrijven als de omgeving (interimsector, VDAB, Provinciale Technische School) belangrijke inspanningen doen m.b.t. bepaalde factoromstandigheden zoals ze door Porter worden genoemd.

Zoals door Porter aangetoond, is een verdere ontwikkeling van de cluster alleszins een win-win voor zowel voor de bedrijven (verhoging productiviteit), als voor de regio. Perspectief geeft alleszins de uitspraak van Porter dat clusters doorgaans een decennium of meer vereisen om diepte te ontwikkelen.

I.4. NOG STERKER INVESTEREN IN NETWERKEN

Verschillende auteurs onderstrepen het belang van sociale cohesie (verenigingsleven, ...) en netwerken, in functie van:

- stabiliteit en consensus;
- overdracht van kennis en innovatie;
- (plattelands)ontwikkeling.

We gaan er kort op in.

Stabiliteit en consensus

De Amerikaanse socioloog Robert Putnam stelt dat er in een context van vertrouwen en vlotter kan worden samengewerkt en consensus worden bereikt, gezien er een gedeeld begrip is van het algemeen belang. Voor Putnam is sociaal kapitaal bijvoorbeeld de belangrijkste reden voor de verschillende ontwikkeling van Noord- en Zuid-Italië.³ Ook andere auteurs (Bourdieu, Storper, Putnam, Fukuyama, e.a.) bevestigen dat goed geöliede netwerken en wederzijds vertrouwen (trust) in een regio leiden tot een hogere economische performantie en tot een versterking van de democratisch politieke cultuur.⁴

De gemeenschap is voor deze auteurs een productiefactor op zich.

Overdracht van kennis en innovatie

Michael Storper (1997) bouwt verder op het belang van netwerken, maar dan in functie van overdracht van kennis, binnen zijn concept van 'learning economy': "Competitiveness is achieved by territorialised sets of relations that can learn faster or better than others the knowledge that furnishes them with the regionally-specific advantages to outrun the inevitable forces of imitation and standardisation in the capitalist world economy".

(Plattelands)ontwikkeling

Het belang van netwerken (de mate van organisatie van lokale actoren) kwam ook op een uitgesproken manier naar voor in een recente analyse van sociaal-economische ontwikkelingen in rurale regio's door I.J. Terluin (Landbouw Economisch Instituut, NL).⁵

Om greep te krijgen op de vraag "hoe komt het dat sommige rurale regio's sneller groeien dan andere?", werden in de studie 18 regio's onderzocht. Meer concreet werd nagegaan in welke mate onderstaande factoren bijdragen in de werkgelegenheidsdynamiek:

- **Lokale bronnen:** natuurlijke hulpbronnen (grondstoffen), cultureel erfgoed, transportinfrastructuur, onderwijs- en kennisinfrastructuur;
- **Economische activiteiten:** ontwikkeling bepaalde sectoren, specialisatie, ...;
- **Actoren:** capaciteit van beleids makers, capaciteit van ondernemers en werknemers, netwerken, nieuw komers (immigratie);

Belangrijkste conclusie was dat "de verschillen in economische ontwikkeling vooral lijken samen te hangen met **de mate van mobilisatie en organisatie van de lokale actoren**. Globaal genomen worden de succesvolle regio's gekenmerkt door een ontwikkelingsproces waarbij de lokale actoren enerzijds de capaciteit bezitten om de sterke en zwakke punten, de kansen van hun regio te identificeren en daarop in te spelen en anderzijds in staat zijn om samen te werken in interne en externe netwerken om zo hun ontwikkelingskansen uit te voeren" (TERLUIN, p.71).

³ PUTNAM R. (1993), Making democracy work.

⁴ Recente studies rond innovatie zijn genuanceerder tot zelfs strijdig in hun conclusie: zo vonden Dirk De Clercq en Mourad Dakhli (Vlerick, 2003) negatieve verbanden tussen "norms of civic behaviour" en innovatie. Richard Florida, zie I.6, toont zelf het belang aan van zwakke sociale bindingen. Zwakke bindingen maken een veel snellere entree van nieuwe mensen en de snelle absorptie van nieuwe ideeën mogelijk.

⁵ Zie TERLUIN I.J., werkgelegenheidsdynamiek in rurale regio's in de EU. In: BOEKEMA F., VAN BRUSSEL J., Theoretische en empirische aspecten van plattelandsvernieuwing (2003), Shaker Publishing, Maastricht, p.53-73.

Aanbeveling:

Met betrekking tot de evaluatie van het Streekplatform Meetjesland, komen uit de literatuur rond netwerken en sociaal kapitaal volgende werkpunten naar voor:

- **Interne netwerken nog sterker gebruiken i.f.v. overdracht van kennis (nu worden ze vooral gebruikt in functie van regionale consensus);**
- **Sterker investeren in externe netwerken (naast interne) en de interactie tussen actoren binnen en buiten de regio. Daarbij het machtsevenwicht in de externe netwerken beïnvloeden dat lokale actoren in een redelijke mate voordeel hebben van deze netwerken, bijvoorbeeld met betrekking tot de overdracht van technologische en organisatorische kennis en publieke fondsen. Zulke voordelen kunnen bijdragen aan een permanente aanpassing en vernieuwing van de concurrentiekracht van de regio en het innoverend vermogen.**

1.5. INZETTEN OP TALENT

De relatie tussen 'Human capital', innovatie en streekontwikkeling wordt zowat door alle auteurs in de materie erkend.

Eén van de belangrijkste conclusies in de geciteerde studie rond plattelandsontwikkeling in Europa (TERLUIN, 1.4) was dat de capaciteit van beleidsmakers, ondernemers en werknemers doorslaggevend is voor de ontwikkeling van regio's.

Eén van de aanbevelingen van de studie waren dan ook:

"Verbeter de capaciteit (scholing, vaardigheden en houding) van lokale actoren om een duurzame ontwikkeling in de regio tot stand te brengen. De capaciteit hangt samen met de mate waarin actoren in staat zijn om hun situatie en perspectieven in een breder nationaal en internationaal verband te bezien.

Bepalend voor beleidsmakers is de mate waarin zij:

- Effectief handelen bij het plannen en uitvoeren van het beleid;
- Veelbelovende lokale initiatieven en projecten selecteren en ondersteunen;
- Beleid formuleren om publieke en private investeringen aan te trekken

Belangrijke aspecten van de capaciteit van ondernemers verwijzen naar:

- Hun bewaamheid om veranderingen op te merken en zich eraan aan te passen;
- Hun bereidheid om te reageren op veranderingen in de markt.

Belangrijke aspecten van de capaciteit van werknemers zijn onder meer:

- Hun vermogen om zich aan te passen aan veranderingen;
- Hun bereidheid om hun scholing op peil te houden."

In het verlengde hiervan formuleert Christopher Ray (Centre for Rural Economy, University of Newcastle upon Tyne) in zijn boek 'Culture Economies' (2001) de idee van "human development agencies, cultivating the capacities of local people to be more involved in the animation and management of socio-economic development".

Aanbeveling:

Het verdient aanbeveling om sterker te investeren in vorming van beleidsmakers, innovatiecapaciteit van ondernemers en scholing van werknemers.

1.6. WERKEN AAN EEN INNOVATIEVE EN PROGRESSIEVE CULTUUR

Richard Florida, hoogleraar regionale economische ontwikkeling aan Carnegie Mellon University – Pittsburgh, legt in zijn boek 'The Rise of the creative class' (2002) de relatie tussen creativiteit en economische ontwikkeling.

Op basis van zijn creativiteitsindex⁶ geeft hij het belang aan van locatie, binnen onze gemonialiseerde kennis-economie.

⁶ De creativiteitsindex van prof. Richard Florida is samengesteld uit een mix van vier gelijk gewogen factoren:

- Het aandeel creatieve werkers in de beroepsbevolking
- Innovatie, afgemeten aan het aantal patenten per hoofd van de bevolking

Op een empirische manier bewijst hij de relatie tussen creativiteit en economische ontwikkeling. Creativiteit benoemt hij aan de hand van 3 T's: Technologie, Talent en Tolerantie. Hij benadrukt bijvoorbeeld het belang van immigranten voor het bevorderen van creativiteit en de aantrekkingskracht van lifestyle concepten.

Aanbeveling:

De 3 T's van Richard Florida (Technologie, Talent en Tolerantie) zijn slechts in zeer beperkte mate aanwezig: geen universiteiten of hogescholen, beperkte kansen voor hooggeschoolden en er is het aanvoelen van een vrij conservatieve cultuur, al vraagt die laatste stelling om verdere objectivering.⁷

Het werk van Florida moet het Meetjesland aanzetten om:

- ***Sterkere relaties te ontwikkelen met Gentse universiteit en hogescholen;***
- ***Meer openheid te tonen voor nieuwe mensen (ook in onze structuren) en nieuwe ideeën. Tolerantie trekt namelijk vernieuwers en innovatie aan naar de regio.***

-
- De aanwezigheid van high-tech industrie
 - Diversiteit, afgemeten aan de mate waarin het gebied open staat voor verschillende soorten mensen en ideeën (tolerantie).

⁷ Objectief is er op dit moment te weinig materiaal om dit al dan niet te bevestigen.

Algemeen wijzen een aantal indicatoren erop dat 'de cultuur' in plattelandsgebieden iets conservatiever is dan in stedelijke gebieden (bevolking minder kritisch t.a.v. politieke instellingen, minder tolerantie t.a.v. allochtonen, lagere cultuurparticipatie en minder draagvlak voor een strak RO-beleid). Zie het artikel 'Stad en platteland: nog een wereld van verschil' van Luc Bral. IN: De stille metamorfose van het platteland (1999).